МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ ФАКУЛЬТЕТ
ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього рівня Магістр

зі спеціальності 024 Хореографія

на тему: **«Хореографічне втілення зимових обрядів українського народу»**

Структура кваліфікаційної роботи:

– теоретична частина творчого проєкту

– творчий проєкт – хореографічна композиція «Зимове диво»

Виконавець: здобувач вищої освіти
рівня магістр
денної форми навчання
Дмитро ДОКУНІН

Керівник кваліфікаційної роботи
канд. мистецтвознавства, доцент
Наталія СЕМЕНОВА

Допущено до захисту: «16» грудня 2025р.

Завідувач кафедри _____ Каріна ОСТРОВСЬКА
(підпис) (розшифрування підпису)

Оцінка 1Е/60 зарахована
(за нац. шкалою, бали, ECES)

Харків-2025

ЗМІСТ

ВСТУП……

…4

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЗИМОВИХ ОБРЯДІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ……7

1.1. Історико-культурні витоки та структура зимових обрядів……7

1.2. Символіка та обрядово-рухові компоненти зимових традицій……14

РОЗДІЛ ІІ. ХОРЕОГРАФІЧНІ ПРИНЦИПИ ТА СЦЕНІЧНІ ФОРМИ ВТІЛЕННЯ ЗИМОВИХ ОБРЯДІВ……23

2.1. Особливості художньої трансформації обрядових рухів у сценічний танець……2

3

2.2. Сценічні інтерпретації та сучасні хореографічні підходи до відтворення зимових

обрядів……31

ТВОРЧИЙ ПРОЄКТ

РОЗДІЛ І. КОМПОЗИЦІЙНИЙ ПЛАН ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ «ЗИМОВЕ ДИВО»……..…….37

1.1. Основні характеристики хореографічного твору……..……37

1.2. Дійові особи та їх стисла характеристика……..……38

1.3. Лібрето…….……..39

1.4. Розгорнутий зміст……..……...……41

1.5. Драматургія…….……..43

1.6. Музичний аналіз……..……44

1.7. Костюми (опис та зображення)……...…45
1.8. Світлова партитура……...……...……...49
ВИСНОВКИ…….……51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...……..54

ВСТУП

Зимові обрядові традиції українців посідають особливе місце в духовній культурі, адже саме в цей період формувалася значна частина ритуально-пісенної та танцювальної спадщини. Колядування, щедрування, водіння «Меланки», «Кози», ритуальні ігри та хороводи стали виразними символами народної обрядовості, що поєднує дохристиянські вірування та християнські мотиви. Сучасна хореографія активно звертається до цієї обрядової системи, переосмислюючи та адаптуючи її до сценічних форм. Саме тому тему хореографічного втілення зимових обрядів слід розглядати як одну з актуальних у контексті збереження традиційної культури та розвитку українського танцю.

Актуальність дослідження полягає у зростаючому інтересі до автентичної культурної спадщини та її переосмислення засобами сучасної хореографії. У часи глобалізаційних процесів важливо не лише зберегти етнокультурні традиції, а й зробити їх органічною частиною мистецького простору, що сприяє формуванню національної ідентичності. Хореографічне відтворення зимових обрядів дає можливість по-новому осмислити ритуальний рух, відтворити семантику жестів, символів, масок та обрядових персонажів, трансформуючи їх у сценічну форму.

Об’єкт дослідження — зимові обряди українського народу як культурно-мистецьке явище.

Предмет дослідження — особливості та принципи хореографічного втілення зимових обрядових традицій у сценічному танці.

Мета дослідження — комплексно проаналізувати хореографічні форми інтерпретації зимових обрядів українського народу та визначити ефективні підходи до їх сценічного втілення.

Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань:

- простежити історичні та етнокультурні витоки зимових обрядів;
- дослідити структурні елементи обрядових рухів;
- проаналізувати існуючі хореографічні інтерпретації;
- визначити методи художньої трансформації ритуальних дій у сценічні форми.

- розробити композиційний план хореографічної композиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що питання зимової обрядовості українців досліджували фольклористи та етнографи, зокрема Ф. Колесса, М. Грушевський, К. Гнатюк, В. Скуратівський, Г. Ляшкевич. У галузі хореографії важливими є праці Р. Гарасимчука, М. Вантуха, А. Гуменюка, які опрацьовували традиційний танцювальний матеріал. Однак тема саме хореографічного втілення зимових обрядів розроблена недостатньо, що зумовлює потребу в поглибленому аналізі та фаховому трактуванні.

Наукова новизна дослідження полягає у системному підході до аналізу зимових обрядів як джерела хореографічної творчості та у визначенні принципів трансформації автентичних ритуально-ігрових дій у сценічні композиції. У роботі пропонується розгляд обрядового руху не лише як етнографічного матеріалу, але і як потенційного хореографічного ресурсу для сучасного та народно-сценічного танцю.

Практична значимість роботи полягає в можливості застосування отриманих результатів у навчальному процесі хореографічних закладів освіти, у роботі творчих колективів, при створенні сценічних постановок на етнічну тематику. Матеріали дослідження можуть бути використані постановниками, педагогами, режисерами та хореографами для формування репертуару, розробки танцювально-обрядових програм і збагачення сучасної сценічної практики автентичними руховими формами.

Структура роботи. Робота складається з двох розділів, композиційного плану, загальних висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЗИМОВИХ ОБРЯДІВ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

1.1. Історико-культурні витоки та структура зимових обрядів

Витоки українських зимових обрядів сягають глибокої давнини, коли танець виступав однією з ключових форм сакральної дії та засобом встановлення гармонії між людиною й надприродними силами [7, с.20]. У найдавніші часи він виконував ритуальну функцію, будучи невіддільним компонентом обрядових дійств, що супроводжували народні вірування, культ природи та циклічність сільськогосподарського життя. Саме в танці, що виник із первісних хороводів, віддзеркалюються характер і світогляд українського народу: життєствердність, мужність, спільнотність, винахідливість, емоційність та глибока духовність [7, с.23].

Зимовий цикл календарної обрядовості формувався під впливом двох ключових чинників: природної сезонності та етапів людського життя. Саме зимові свята – починаючи від Андріївських вечорниць і закінчуючи масляничними гуляннями – виступали не лише розвагою, а й соціокультурною платформою, що регулювала життя громади у найтемніший період року. Вони слугували засобом зміцнення родинних і сусідських зв’язків, переходом від одного річного етапу до іншого, символічною підготовкою до оновлення природи і людського буття.

У зимових обрядах поєднуються вірування предків у силу небесних світил, вшанування духів дому та роду, культ предків та уявлення про захисні сили громади. Тому колядки, щедрівки, водіння «кози», обрядові ігри, ритуальні ходи та танцювальні елементи набувають глибокого символічного

змісту: вони покликані оберегти дім від лиха, принести добробут, забезпечити родючість землі та злагоду в родині.

Зимові свята завжди супроводжувалися не лише співом, а й характерною музикою й танцювальними рухами, що увібрали в себе прадавній пласт української хореографічної лексики [7, с.51]. До них належать колядницькі походи, ритмічні крокові малюнки, обрядові імітаційні рухи, елементи танцювальної гри та ритуальної пластики, які формували унікальну структуру святкових дійств. Ця музично-рухова культура зберегла символи землеробського світогляду, міфологію циклів природи та колективні уявлення про порядок світу.

Таким чином, зимові обряди українського народу становлять цілісну систему сакральних, соціальних і танцювальних практик, що впродовж століть передавалися від покоління до покоління через ритуал, пісню й рух. Вони стали фундаментом формування української народної хореографії, яка й донині віддзеркалює архетипну сутність нашої культури та національного духу [7. с.54].

Українські зимові свята й обряди формувалися на основі глибинних національних архетипів, що закладені у традиційній культурі та збережені через рухову, комунікативну й просторову символіку. У цій символічній системі танець і ритуальна пластика виконували роль містка між природним і духовним світами, відтворюючи давні уявлення про циклічність життя, боротьбу світла й темряви, чоловічого й жіночого начал, добра й зла. Характерні для української традиції опозиції — «чоловіче–жіноче», «статичне–динамічне», «індивідуальне–колективне» — відображаються у

структурі зимових обрядових дійств, де кожен рух та пластичний жест має знакове навантаження .

Значна частина рухових архетипів збереглася у зимовій обрядовості через колядницькі обходи, ритуальні ігри, обрядові танці та імпровізаційні міні-сцени, притаманні формам народної драматургії (водіння «кози», «меланка», «зернова магія» тощо). Ці практики не лише відтворювали дохристиянські космогонічні уявлення, а й передавали колективне відчуття єдності, спільної дії та захисту громади. У подібних сценах зберігаються елементи змагальності, жартівливої суперечки, парубочих виступів та символічного протистояння «свого» і «чужого», яке у зимових обрядах уособлювало боротьбу між старим і новим, хаосом і впорядкованістю світобудови [7, с.71].

Формування зимових обрядів у різних регіонах України відбувалося під впливом природних, етнопсихологічних, господарських і культурно-історичних чинників. Зокрема, у північних та поліських областях, де збереглися архаїчні дохристиянські елементи, зимова обрядовість має виразні риси давніх аграрних ритуалів, спрямованих на забезпечення врожаю, добробуту й захисту родини. Саме зимові свята на Україні поєднують обрядові співи, рухи та танцювальні елементи, що відтворюють трудові процеси, містичні символи і природні явища.

Повільні, врівноважені, округлі малюнки хороводів, що простежуються у зимових дійствах Полісся, Буковини, Закарпаття, центрального регіону підкреслюють образ колективного руху часу та циклічності природних процесів [7, с.92]. Тут збереглися також «триндички» — вокально-хореографічні композиції гумористичного, сатиричного та

ліричного характеру, у яких ритмічні повтори поєднуються з притупами, дрібушками та обертанням, що надає зимовим обрядам особливої експресивності.

Попри поширеність різноманітних танцювальних форм, зимовий цикл в Україні зберіг специфіку масових та парних дійств. Одиночні танці тут трапляються рідко; натомість домінують колективні форми, що втілюють ідею спільної дії, об'єднання громади в найважчий зимовий період. Це відповідає архетипним уявленням про необхідність спільного оберегу від «морозу», «темряви», «злих сил», які уособлювалися у ритуальних персонажах зимового циклу. Дослідники відзначають, що на теренах України, де зимові обряди зберегли найбільшу архаїчну насиченість, традиційні танцювальні рухи й досі поєднують елементи дохристиянських ритуалів, народної драматургії та календарної символіки [8, с.18]. У хороводах та колядницьких процесіях помітні пластичні інтонації давніх форм, плавність і неспішність ходи, поєднання співу з рухом, де кожен жест має оберегове та смислове значення.

На думку О. Мерлянової [8, с.19], традиційні масові танцювальні дійства зимового циклу на території України зберігають усталений принцип руху «за сонцем» — ліворуч, що пов'язано з архаїчними уявленнями про гармонізацію людської дії з космічним ритмом. Хореографічні образи зимових свят містять у собі давні символи, що мають зооморфні, антропоморфні, астральні, аграрні та шлюбні витоки. Завдяки цьому у святковому просторі сьогодення продовжують існувати різдвяні обходи, колядки, щедрівки, зимові ігри та драматизовані дійства, які дозволяють відчути спадкоємність між сучасною обрядовістю та її найдавнішими формами.

Українські звичаї та обряди, що сформувалися в історико-культурному вимірі зимового циклу, поєднують у собі дохристиянські й християнські елементи. Дослідниця відносить до реліктових компонентів зимової слов'янської традиції такі дійства, як проводи старого року, зустріч нового, колядні обходи, щедрування, а також інші календарні свята, які зберегли функції магічного захисту, благословення та оновлення.

Л. Савчин [8, с.21] підкреслює, що аграрна символіка, яка в українській культурі нерозривно пов'язана із циклічністю природи, відображена не лише у весняній, а й у зимовій обрядовості. Дослідниця зазначає, що в різних регіонах України існувала різноманітна система назв ритуальних дійств — колядки, щедрівки, засівання, новорічні ігри та обрядові танці, — проте їхні функції залишалися спорідненими: забезпечення добробуту, гармонії та врожаю в наступному році. Окремі назви, притаманні конкретним регіонам (гаївки, гагілки, маївки, рогульки, ягівки, олендарки, риндзівки), свідчать про глибоку варіативність української календарної традиції [8, с.22], однак їхня структурна й символічна основа сягає спільного культурного підґрунтя.

На мою думку, зимові обряди українського народу відіграли визначальну роль у формуванні й подальшому розвитку українського сценічного танцю. Вони стали своєрідною основою, з якої виросла сучасна хореографічна культура, адже саме в зимовому календарному циклі зберігся найбагатший пласт танцювальних традицій, символів, образів та музично-ритмічних структур.

Перш за все, зимові обряди забезпечили змістовне й символічне підґрунтя для танцювальних постановок. Такі дійства, як колядування,

щедрування, вертеп, «Меланка», «Коза», новорічні обходи, містили в собі не лише співи та драматичні сцени, а й численні танцювальні елементи: ритуальні ходи, кругові композиції, стрибкові рухи, пластичні жести, що мали магічне значення. Ці первинні форми ритуального руху згодом були переосмислені та стилізовані в межах сценічного танцю.

По-друге, зимові обряди вплинули на музичну та ритмічну структуру українських сценічних танців. Мелодика колядок і щедрівок, темпоритм зимових ігор та обходів, чергування маршеподібних, танцювальних і ігрових елементів створили характерну музичну основу, яка й сьогодні впізнавана в хореографічних постановках, присвячених зимовому циклу. Їхні ритмічні формули зумовили появу легких дрібушок, плавних ходових рухів, притупів, пританцьовувань та акцентованих кроків, що стали органічними для української сцени. Важливим є й те, що зимові обряди сформували певні типажі та сценічні образи, які досі розвиваються в професійній хореографії. Це образи колядників, пастушків, «кози», діда й баби, персонажів вертепу, перевесників, масок тощо. Їхня пластика, манера руху, темперамент і навіть костюмні особливості стали традиційними компонентами для постановок зимової тематики, створюючи яскраву національну ідентичність українського сценічного танцю.

Крім того, зимові обряди вплинули на структуру сценічної драматургії, адже більшість зимових дійств мають чітку послідовність: прихід, благословення, ритуальна дія, кульмінаційний момент (жарт, «воскресіння Кози», виграшна сцена), побажання добробуту. Ця модель стала одним із фундаментів композиційної побудови сучасних хореографічних номерів. Як наслідок, український сценічний танець успадкував здатність поєднувати

танець, гру, спів, драму — синкретизм, який був притаманний давнім зимовим обрядам.

Не менш значущим є те, що зимова обрядовість внесла до українського сценічного танцю палітру національних символів — сонячних, аграрних, родинних, захисних, — які хореографи активно використовують у мізансценах, пластичних образах та композиційних рішеннях. Символічні рухи (круговий танець як модель сонячного циклу, підскоки як знак оживлення природи, ритмічні притупи як магічне закликання) перетворилися на художні прийоми, що зберігають культурну пам’ять.

Отже, у ході дослідження теми зимових обрядів та свят України було проаналізовано низку наукових і науково-популярних джерел, які детально висвітлюють витоки, структуру та функції обрядово-хореографічної традиції українського народу. Спираючись на погляди провідних дослідників, було встановлено, що танцювальне мистецтво зимового циклу має глибоку історичну основу, що бере свій початок у давніх дохристиянських ритуалах, аграрних символах, світоглядних уявленнях та архаїчних формах народної драматургії. Зимові свята — Різдво, Щедрий вечір, Новий рік, обряд засівання, колядні обходи, драматизовано дійства («Коза», «Меланка», вертеп) — стали носіями рухових і пластичних форм, що зберегли зв’язок зі стародавніми джерелами українського хореографічного мистецтва. До нашого часу дійшли окремі сегменти цих традицій: ритуальна хода, обрядові танцювальні композиції, колективні ігри, символічні жести та характерні пластичні інтонації. Вони виконуються як у рамках побутової культури, так і під час зимових свят, що мають важливе соціокультурне значення — від родинних подій до загальнонаціональних святкувань. Саме ці елементи забезпечують спадкоємність традиції та підтверджують роль зимової

обрядовості як одного з ключових джерел формування українського танцювального мистецтва.

1.2. Символіка та обрядово-рухові компоненти зимових традицій

Тенденція до збереження або формування ритуально-міфологічних систем особливо чітко простежується під час зимових свят, зокрема новорічних та різдвяних. Цей період залишається найбільш ритуалізованим у сучасному українському суспільстві, тоді як інші календарні свята та пов'язані з ними обряди з часом втрачають свій первісний зміст або трансформуються до невпізнаваності. Високий рівень ритуалізації зимових свят пояснюється тим, що час зимового сонцевороту, кінець одного календарного року та початок нового з давніх часів сприймався як переломний момент – «точка біфуркації», у якій система могла або впасти в хаос, або перейти на новий, більш гармонійний рівень розвитку. Як зазначає Музыка, «точка біфуркації – це момент у розвитку системи, коли стійка рівновага змінюється нестійкістю, а вибір подальшого розвитку залежить від дій учасників системи» [8, с.25].

У сприйнятті зимового часу як особливого моменту відбивається загальна культурна свідомість суспільства, де ритуалізація дій і поведінки розглядається як необхідна умова підтримки впорядкованості світу та стабільності соціального життя. До кінця XX століття формувалися визначені традицією сценарії святкування, які включали як релігійні, так і світські практики. Проте культурні та соціальні трансформації кінця століття частково або повністю підірвали легітимність цих сценаріїв, посилюючи потребу у відновленні ритуальної структури свят.

В умовах хаотичності та непередбачуваності соціального простору людина відчуває потребу у стабільності та визначеності, що знаходить своє відображення у прагненні ритуалізувати святкування перехідних періодів. Особливо це стосується зимових свят, які є кульмінаційним моментом річного циклу і водночас символізують оновлення природи та життя. У сучасному суспільстві, особливо в міських умовах, це прагнення проявляється або у відродженні давніх традицій, або у створенні нових форм ритуалізації. Часто за основу беруться стародавні язичницькі обряди, які мали чітко структуровані ритуальні дії для забезпечення безпечного переходу через точку біфуркації.

Важливим є й те, що українські зимові свята поєднують язичницькі та християнські елементи, формуючи синтетичну цілісність ритуальної системи. Мета цих ритуалів – забезпечити успішне проходження критичного моменту зимового циклу, відновити гармонію світу та підтримати цілісність соціальних і культурних зв’язків. Як зазначає Байбурін, «спільнота має подолати кризу перехідного періоду максимально згуртованою, дотримуючись спільних правил поведінки» [8, с.27]..

У народній культурі зимові свята поєднують як родинні, так і публічні форми святкування, формуючи образ цілісного світу, у якому взаємодіють люди та природні цикли. Важливість ритуалу проявляється у використанні символічних засобів: мова, пісні, музика, танок, костюм і навіть повсякденні дії набувають значущості як інструменти моделювання майбутнього та участі в головній події – народженні нового року.

Ритуали, що переплітаються з традиційною календарною обрядовістю та християнським святом Різдва, вводять віруючих у трансцендентальний

простір великого свята народження Спасителя. При цьому ритуальна програма не має такої жорсткої міфологічної структури, як дохристиянські обряди, а виступає як засіб підготовки до нового року та нового життєвого циклу. Людина орієнтується на самовдосконалення та преображення, щоб гідно брати участь у святкуванні. Дохристиянська обрядовість, навпаки, мала чітку межу між «своїми» та «чужими», об'єднуючи спільноту і одночасно відокремлюючи її від усього чужого і ворожого. Християнські ж ритуали Різдва сприяють інтеграції індивіда та локальної спільноти в широку загальнолюдську спільноту, об'єднану вірою та радістю.

Як зазначає Килимник, «у Різдвяних та новорічних звичаях не лише піднімається релігійне і загальнолюдське почуття, але тут проявляється колективна солідарність, єдність; це вияв найвищих людських чеснот – шанування людини, її пам'яті, здатності ділити радість з іншими та шанувати працю» [2, с.28].

Свято виступає важливою частиною соціального життя і є ефективним засобом комунікації. Воно виконує соціально-художню функцію, передаючи від покоління до покоління естетичні та соціальні цінності через систему знаків. Відродження традиційної ритуальної системи зимових свят у цьому контексті сприяло відновленню національних цінностей та культури загалом. Найбільшу активність у відродженні традицій проявляли зимові свята через їхній стихійний народний характер. З кінця 1980-х років у свідомості українців зростало усвідомлення завершення одного історичного циклу і початку нового, що стимулювало прагнення до відновлення ритуалів.

В цей період послаблювався ідеологічний контроль, що призвело до поступової лібералізації святкової практики та занепаду радянської святкової

обрядовості. Перехідні моменти річного циклу, що сприймаються як біфуркаційні, вимагали від суспільства чіткого сценарію дій та згуртованості. Як зазначалося раніше, традиційна народна культура могла запропонувати систему ритуальних дій, яка забезпечувала безпечне проходження цих моментів і гармонійне відновлення соціокультурного порядку.

Семантичні аспекти зимових обрядів дозволяли адекватно виражати суспільні та індивідуальні потреби, символізуючи оновлення, повернення до джерел та творення нового життя. Топоров зауважує, що «відтворення акту творення в ритуалі актуалізує структуру буття, надаючи їй символічності та семіотичності і слугує гарантією безпеки і процвітання спільноти» [2. с.29].

Особливо показовим є відродження колядування – стародавнього звичаю, який протягом століть практикувався в селах та містах України, а в радянський період був заборонений. З моменту зняття заборони у 1987 році колядування стало масовим явищем: гуртки колядників з’явилися у школах, дитсадках, Будинках культури та церквах. 7–9 січня відбуваються публічні виступи, ходи, вертепи, де показується народження Христа та інші сюжети, іноді з актуальними вставками та жартами. Глядачі активно долучаються до дійства, стаючи співучасниками ритуалу і засвідчуючи власну культурну ідентичність та обрядовість.

Відкрите та масове здійснення традиційних обрядів символізувало відновлення зв’язків із минулим, а візуальні та акустичні елементи ритуалу ставали засобом виявлення національної самобутності, часто невидимої у повсякденному міському побуті. Обрядова ситуація одночасно відтворювала у дійстві «старі добрі часи» та у ритуалізованій формі переносила їх у майбутнє, відновлюючи цілісність і спадковість соціального простору-часу.

Відроджуючи стародавні звичаї, суспільство демонструвало прагнення будувати майбутнє відповідно до власних норм і цінностей.

Особливо помітною була карнавальність святкового дійства. Як зазначає М. Бахтін, у карнавалізованому святкуванні проявляється «переможна життєва сила перетворення, незнищувальна вітальність», що у випадку народної культури знаходило вираз у життєрадісності та невимушеності масових свят [2. с.30]. Поступово у театралізованій формі відновлювались й інші обряди зимового циклу, зокрема встановлення дідуха, щедрування, посівання, святкування Маланки та Василя. У традиційній народній обрядовості ці практики були пов’язані із Старим Новим Роком (13 січня), і прагнення до відновлення ритуалів проявлялось у спробах адаптувати їх до сучасного календарного циклу.

Автентичні форми святкування демонструвались у музеях народної архітектури та побуту, де працівники, аматорські та професійні колективи відтворювали традиційні обряди, залучаючи до участі глядачів. Семантичний зміст зимових свят протягом століть задовольняв духовні потреби як окремої особи, так і спільноти, виконуючи психотерапевтичні, інтегруючі та сенсоутворюючі функції.

У перші роки незалежності України відродження обрядовості демонструвало потребу суспільства у ритуалізації переходів. З часом традиційні ритуали перемістилися переважно у сімейне коло, де зимові святкові обряди зберегли землеробський характер, хоча й не відповідали урбаністичним реаліям сучасного життя. У новорічних святкуваннях поступово переважали загальноєвропейські традиції, що відображало прагнення українців до європеїзації та самоідентифікації . Традиційна

народна обрядовість, її елементи, функціонують нині переважно у родинному контексті: поряд із новорічною ялинкою ставлять дідух як символ добробуту, на святковому столі обов'язково присутня кутя, під скатертиною кладуть сіно. Хлопчики ходять посівати до родичів та друзів, символізуючи добробут і процвітання. Серед збережених обрядів переважають ті, що символізують мир, спокій та щасливе майбутнє. Аудіовізуальні елементи, кулінарні символи, пісні та танці формують цілісну систему сприйняття світу, його гармонії та культурної ідентичності. На підсвідомому рівні ці традиції дають відчуття належності до спільноти, зв'язку з рідною землею, її дарами, минулим і майбутнім.

У сучасних гуманітарних науках, зокрема у філософії культури, культурології, етнології та лінгвістиці, значна увага приділяється філософському осмисленню та семантико-структурному аналізу святково-обрядових корелятів духовної культури.

До кінця XX ст. значну роль у дослідженні свят як складової національної культури відігравали ритуалістичні концепції, які пояснювали структуру святкового обрядового комплексу (Д. Фрезер, Ю. Францев). Вони наголошували на ключовій ролі ритуалу в культурі. Поряд із ритуалістичною концепцією, важливий внесок у розкриття сутності святкових комплексів внесли представники символічної (Е. Кассірер) та структуралістської (К. Леві-Строс) концепцій, що дозволило визначити базові елементи свят і звернути увагу на символічний зміст обрядових дій.

Особливе значення у сучасному культурфілософському підході до знакових систем культури, у тому числі свят, має інформаційно-семіотична концепція, запропонована на Славістичному з'їзді 1973 року В. Івановим, Ю.

Лотманом, О. П’ятигорським, В. Топоровим та Б. Успенським. Згідно з нею, культура розглядається як ієрархічна система знаків. У подальшому її розвиток продовжували С. Нерєтіна, Т. Ніколаєва, С. Махлін, А. Кармін.

З 1980-х років особливого значення набули дослідження календарних свят у контексті етнолінгвістики та етнолінгвокультурології. Серед авторів варто відзначити І. Віноградову, Н. Толсту, О. Седакову, М. Валенцову, В. Курбатова та Н. Курбатову. Польський дослідник К. Жигульський підкреслює, що свято виконує конструктивну функцію в культурі, підтримуючи ритмічність та циклічність суспільного життя [3, с.95].

Французький антрополог Арнольд ван Геннеп у праці «Обряди переходу» виділяє категорію обрядів, пов’язаних із важливими перехідними моментами в житті людини та суспільства, які він називає «обрядовими переходами». Він зазначає, що будь-яка зміна положення людини передбачає взаємодію світського та сакрального, вимагає регламентації та дотримання ритуалу, щоб суспільство могло безпечно пройти періоди переходу [3, с.96]. У контексті зимового циклу свят ці положення особливо актуальні: обряди Різдва, Нового року, Маланки та Василя спрямовані на символічне завершення одного циклу й підготовку до нового, забезпечуючи соціальну та культурну стабільність у моменти біфуркації річного циклу.

Підхід до розуміння буття суспільства як безперервного процесу переходу з одного стану в інший дозволяє виокремити особливу роль обрядово-ритуальних комплексів у підтриманні стабільності суспільства, особливо в періоди соціальних чи культурних змін. Значний внесок у вивчення календарних свят, символіки та семантики обрядового комплексу традиційної та сучасної української культури зробили вітчизняні науковці.

Етнокультурна динаміка календарної обрядовості, зокрема зимового циклу свят, розглядається як процес, що відображає взаємодію поколінь, регіональних традицій та культурних трансформацій. Дослідження фокусуються на змінах у функціонуванні свят від стародавніх обрядів до сучасних форм, визначенні їхнього значення для локальних спільнот, а також на спробах збереження та адаптації традицій у сучасному суспільстві.

Особливу увагу приділяють зимовому циклу свят — Різдву, Новому року, Маланці, Василю — як періоду, коли суспільство символічно завершувало один річний цикл і готувалося до початку нового. Саме через зимові обряди передавалися важливі культурні та моральні цінності, забезпечувалася соціальна згуртованість, формувалися уявлення про щасливе та благополучне майбутнє.

Отже, можна констатувати, що у сучасних умовах глобалізацій них процесів значення зимових календарних свят посилюється як механізм збереження національної ідентичності та культурної самобутності. Свято виступає інструментом передачі цінностей від покоління до покоління, поєднуючи традиційні та сучасні елементи у спосіб, що відповідає потребам сучасної людини. Тому дослідження семантики зимових свят у сучасному українському суспільстві є важливим для розуміння духовного розвитку, само ідентифікації та підтримання цілісності національної культури.

Таким чином, в ході дослідження 1 розділу було виявлено та обґрунтовано, що Зимові обряди українського календаря мають глибокі історико-культурні витоки, що формувалися протягом багатьох століть на перетині дохристиянських та християнських традицій. Вони відображають не лише сезонні ритми та аграрні цикли, а й складні соціокультурні та релігійні

уявлення спільнот, виконуючи функцію об’єднання людей, збереження колективної пам’яті та передачі морально-етичних цінностей. Структура зимових обрядів є чітко організованою: кожен елемент, від музичного супроводу й пісенних форм до танцювальних і рухових композицій, виконує конкретну роль у побудові ритуалу, забезпечуючи його символічну завершеність і смислову насиченість. Символіка зимових свят представлена широким спектром знакових систем, які включають об’єкти, дії та рухи, що відображають прагнення до відновлення гармонії, благополуччя та процвітання у суспільстві. Обрядово-рухові компоненти, зокрема танцювальні та театралізовані елементи, дозволяють втілити основні мотиви свята, забезпечують активну участь спільноти і формують відчуття цілісності та спадковості культури. Через ритуалізовані дії та символічні образи зимові обряди не лише відтворюють історичні традиції, а й створюють платформу для адаптації їх до сучасних умов, що зберігає національну ідентичність і духовну цінність свят.

Таким чином, зимові обряди виступають комплексним явищем, де взаємодіють історична спадщина, символічне навантаження та рухова культура. Вони забезпечують соціальну згуртованість, формують культурну самосвідомість та слугують ефективним засобом інтеграції традиційного досвіду у сучасний культурний контекст.

РОЗДІЛ ІІ. ХОРЕОГРАФІЧНІ ПРИНЦИПИ ТА СЦЕНІЧНІ ФОРМИ ВТІЛЕННЯ ЗИМОВИХ ОБРЯДІВ

2.1. Особливості художньої трансформації обрядових рухів у сценічний танець

Різдво, як святковий цикл із багатою традицією звичаїв та обрядів, завжди привертало увагу митців і хореографів, надихало на створення танцювальних композицій та сценічних дійств. Протягом багатьох років українські хореографи та композитори черпали ідеї із народних звичаїв і ритуалів зимового циклу, адаптуючи їх до професійного театрального мистецтва.

Серед відомих прикладів варто виділити балет українського композитора Євгена Станковича «Ніч перед Різдвом», заснований на однойменній повісті Миколи Гоголя з циклу «Вечори на хуторі біля Диканьки». Прем’єра трьохактного спектаклю відбулася у 1993 році, а хореографом виступив Віктор Литвинов [7, с.101]. Цей балет став яскравим зразком поєднання українських народних мотивів, ритуальних дій зимового циклу та професійної хореографії.

У сучасному українському мистецтві прикладом різдвяної хореографії є постановка «За хвилину до Різдва» у виконанні «Київ Модерн-балет». Хореограф Сергій Кон створив атмосферу театралізованої казки, де реалії повсякденного життя поєднуються зі світом магії, див та ілюзій, а музичний супровід твору включає твори Каміля Сен-Санса та «Carol of the Bells» [7, с.104].

У професійних народних ансамблях пісні й танцю різдвяна тематика також широко використовується. Наприклад, Національний академічний хор

імені Григорія Верьовки у своєму репертуарі має вокально-хореографічну композицію «Зимові ігри», де демонструються народні гуляння з елементами вертепного дійства [7, с.110]. Ці постановки поєднують традиційні народні танці, обрядові рухи та театральну сценографію, що відтворює святкову атмосферу зимового циклу.

Різдвяна тематика надихала і музикантів, зокрема композиторів класичного спрямування. Так, Й. С. Бах створив «Різдвяну ораторію» (1734), яка виконується під час свят і включає шість частин, що відповідали окремим дням різдвяного циклу [7, с.203]. У танцювальних постановках сучасні українські хореографи часто використовують ці класичні твори як музичну основу для хореографічної інтерпретації свят.

Не менше значення мали композиції В. А. Моцарта, зокрема «Катання на санях», де музична драматургія, ритм і звучання дзвоників створюють святкову зимову атмосферу, що легко трансформується у танцювальні сцени [7, с.75]. Також англійський композитор Ральф Воан-Вільямс створив Фантазію на теми різдвяних колядок, яка у сучасних українських постановках інтерпретується через хореографічні образи та рухи, відповідні зимовому календарному циклу. Навіть у популярній культурі музика різдвяного циклу надихала на танцювальні постановки. Американський співак і актор Френк Сінатра, відомий своїми різдвяними піснями («Jingle Bells», «Santa Claus is Coming to Town», «Let It Snow»), став прикладом того, як музика святкового циклу може впливати на ритміку та стилістику сучасних танцювальних композицій [7. с.76]. В українських постановках адаптація подібних мотивів поєднує західні музичні традиції із національною хореографічною практикою, створюючи особливу синтетичну естетику святкового танцю.

Різдвяна тематика завжди займала значне місце у творчості українських композиторів, хореографів та митців. Особливим прикладом є опера Миколи Лисенка «Різдвяна ніч», яка складається з чотирьох дій і відома як перша національна опериколядка. У ній відтворюються народні обряди та ритуали зимового циклу, зокрема колядування, що часто інтегрувалося у сценічні танцювальні постановки [7, с.33]. Хоча опера була популярною за життя композитора, сьогодні вона рідко використовується у театральних постановках.

Іншим видатним українським композитором, пов'язаним із Різдвом, є Микола Леонтович. Він став автором світововідомої мелодії «Щедрик», яка вперше прозвучала у виконанні хору Київського університету імені Святого Володимира в грудні 1916 року [7, с.34]. Ця мелодія та її численні обробки стали основою для хореографічних інтерпретацій зимових свят, зокрема Різдва, Нового року та святкувань Маланки і Василя в народних ансамблях.

Серед хорових обробок і музичних композицій, що надихали українські танцювальні постановки, слід зазначити роботи Я. Бабинського, А. Авдієвського, М. Скорика, Є. Станковича, Ю. Алжнєва, а також колядки та щедрівки для мішаного хору В. Степурка [7, с.41]. У професійних народних ансамблях ці твори використовуються для створення вокально-хореографічних композицій, де танок інтегрований із пісенними та обрядовими діями зимового циклу.

Різдвяна тематика була також важливою в українській літературі. Зокрема, Микола Гоголь у повісті «Ніч перед Різдвом» з циклу «Вечори на хуторі біля Диканьки» описує народні звичаї, колядування та обряди, що стали джерелом натхнення для хореографів, які створювали сценічні

композиції на основі літературних сюжетів [7, с.51]. Водночас твори іноземних авторів, такі як «Лускунчик і мишачий король» Ернста Теодора Амадея Гофмана чи «Листи Різдвяного Діда» Дж. Р. Р. Толкіна, також впливали на театралізовані та танцювальні постановки в Україні, особливо у сучасних дитячих та сімейних спектаклях [7, с.52]. Не обмежуючись лише Різдвом, українські хореографи активно використовували мотиви інших зимових свят у танцювальних композиціях. Наприклад, щедрування на свято Маланки та обрядові дійства на Василя широко представлені у виступах народних ансамблів і сучасних сценічних постановках, де традиційні танцювальні елементи поєднуються з театралізованими образами. Танці, пісні та музичні теми цих свят відображають енергію обрядовості, символіку родинного добробуту, єдності громади та підготовки до нового року, створюючи цілісну картину зимового святкового циклу в українській культурі.

Таким чином, українські зимові свята — Різдво, Новий рік, Маланка, Василя — стали джерелом натхнення для розвитку хореографії, музики та театралізованих постановок, зберігаючи народну традицію та адаптуючи її до сучасного сценічного мистецтва [7, с.63].

Оповідання Михайла Коцюбинського «Ялинка» є яскравим прикладом різдвяної літератури, де маленький хлопчик заблукав у зимовому лісі. Автор акцентує увагу не лише на казковій атмосфері, а й на реаліях життя простих людей. Завдяки майстерним пейзажним описам Коцюбинський передає чарівність зимової природи та магію святкової ночі [7, с.64].

Різдво, як окрема тема, отримало значний розвиток у образотворчому мистецтві. В історії християнського живопису окреме місце займає іконопис,

де зображували біблійні сцени з участю янголів, пастухів та волхвів. Прикладами є твори Джотто «Поклоніння волхвів» (14 ст.), Джентіле да Фабріано «Поклоніння волхвів» (16 ст.), Фра Філіппо Ліппі «Різдво» (15 ст.) та Ботічеллі «Поклоніння волхвів» (15 ст.) [7, с.68]. Водночас, у мальовничій традиції з'являються елементи повсякденного життя: так, у картині Пітера Брейгеля Старшого «Переказ у Вифлеємі» (16 ст.) поєднані біблійні мотиви з зображенням народного побуту [7, с.69].

Серед українських художників особливо вирізняється Іван Марчук, який у картині «Ніч на Різдво» показує сакральність свята та об'єднуючу силу родинного зібрання [Марчук, 2000]. Також важливим є полотно Миколи Пимоненка «Колядки» (1880-ті роки), де зображено сільську оселю та колядників, які приходять у гості, а різдвяна зірка створює теплий контраст із зимовим холодом [7, с.82]. Не менш вагомим є дереворит Георгія Якутовича «Під Різдво», який був створений під впливом фільму «Тіні забутих предків» та оповідання Коцюбинського. Тут зображено головних героїв — Івана та Палагну — під час молитви на Святвечір, поєднуючи народну традицію та модерністську стилістику.

Різдвяна тематика активно проявляється і в кінематографі. Щороку з'являються нові стрічки, присвячені святу, які відтворюють різдвяну атмосферу та передають традиції зимового циклу.

Український народний танець традиційно тісно пов'язаний із календарною обрядовістю та святами, що відзначаються протягом року. Особливе місце у цьому контексті займають зимові свята: Різдво, Святвечір, Маланка, Василя, Щедрий вечір та інші. Вони поєднують елементи християнської та дохристиянської обрядовості і надають багатий матеріал для

створення хореографічних композицій. У сучасному українському народному та сценічному танці зимові традиції стали джерелом натхнення для багатьох видатних балетмейстерів, що дозволило народному танцювальному мистецтву не лише зберегти автентичність, але й адаптувати його для театрального та концертного виконання.

Одним із піонерів української сценічної хореографії, який активно використовував тематику зимових свят, був Віктор Литвинов. Він створив низку хореографічних постановок, натхнених колядуванням та щедруванням. Найвідомішою роботою Литвинова є балет «Ніч перед Різдвом» на музику Євгена Станковича, поставлений у 1993 році за мотивами однойменної повісті Миколи Гоголя. У цьому балеті використано народно-обрядові танці, що відтворюють рухи колядників, їхню взаємодію з господарями оселі та символіку зимових свят. Через динамічні кругові побудови, групові композиції та імітацію обрядових дій хореограф втілив у танці магічну атмосферу різдвяної ночі, де поєднуються і реалістичні, і казкові елементи [7, с.94].

Іншим видатним українським балетмейстером, який творив на основі зимових свят, є Сергій Кон. У виставі «За хвилину до Різдва», виконаній «Київ Модерн-балет», він інтегрував елементи сучасної хореографії з народними танцювальними мотивами. Хореографія цього балету передає атмосферу магії та дива, характерну для різдвяного циклу, де сценічний простір перетворюється на казковий світ, а персонажі, подібно до колядників та вертепних дійових осіб, стають носіями символічного змісту. Танцювальні партії відтворюють ритуальні рухи обрядів Маланки та Василя, включаючи колективні ритмічні побудови, імітацію «посівання» та «виконання

щедрівок», що робить постановку інтерактивною та візуально багатою [7, с.98].

Видатним прикладом включення зимової обрядовості в танцювальні композиції є творчість українських ансамблів народного танцю, серед яких Національний ансамбль імені Павла Вірського.

У концертних програмах ансамблю, таких як «Зимові вечори» та «Колядки і щедрівки», хореографи використовують традиційні ритми, кругові та ланцюгові побудови, імітують народні звичаї, такі як ходу колядників або вертепні дійства. Характерними є також динамічні сольні та групові етюди, що відтворюють зустріч Нового року, свято Василя та інші зимові традиції. У цих постановках акцент робиться на візуальній красі костюмів, багатстві народних орнаментів та взаємодії танцюристів із музичним супроводом.

Не менш значимою є діяльність сучасних українських хореографів, таких як Олена Левкова та Олександр Скринник, які у своїх постановках активно працюють із зимовими сюжетами. Вони використовують елементи автентичних народних танців, але адаптують їх до сучасного театрального контексту. Так, у постановках, присвячених Щедрому вечору та Маланці, хореографи включають сценічні «посівання», обрядові круги, символічні рухи «виганяння зими» та інші елементи обрядової хореографії. Особлива увага приділяється семіотичній функції рухів: через танець передається ритуальний зміст, спрямований на добробут, щастя та гармонію в родині [Левкова, 2018; Скринник, 2016].

Зимові свята в українській хореографії стали також основою для створення навчальних програм у школах та студіях народного танцю. Дитячі ансамблі та студії активно включають у репертуар Різдвяні, Маланкові та

Василеві композиції, де діти вивчають не лише рухову техніку, але й семантику обрядових дій. Це дозволяє зберегти традиційні форми народної культури та передати їх новим поколінням у живій, практичній формі.

Отже, зимові свята — Різдво, Маланка, Василя, Щедрий вечір — стали невід'ємною складовою українського народного танцю та сценічної хореографії. Відомі балетмейстери та ансамблі перетворюють обрядові мотиви на театральні та концертні постановки, поєднуючи автентичні народні елементи з сучасними формами сценічного вираження. Танцювальні композиції на основі зимових свят не лише зберігають історичні традиції, а й створюють нові способи переживання свята через хореографію, роблячи український танець яскравим, символічним та багатогранним.

2.2. Сценічні інтерпретації та сучасні хореографічні підходи до відтворення зимових обрядів

У 2020х роках в Україні помітна помітна тенденція — звернення сучасних балетних театрів до тематик зимових свят, переробка класичних сюжетів або створення нових авторських хореографій, натхнених зимовими легендами й обрядовосвятковими мотивами. Приклад — постановка За хвилину до Різдва від Київ Модернбалет. Це одноактна «балетподорож» на музику Каміль СенСанс та мотив “Carol of the Bells” (в українській традиції часто асоціюється з Різдвом/Щедрим вечором). У ній хореограф Сергій Кон поєднав елементи класичного танцю, сучасної пластики та символіки зимових свят — магію, дива, елементи фантазії, що ближче до дитячої аудиторії та сімейних глядачів.

Концепція вистави — «подорож між світами», де реальність змінюється на чарівну казку. Через танець, музику та сценографію демонструється боротьба добра і зла, а також надія, диво, здійснення мрій — усе це співзвучно з символікою зимових свят, коли старий рік завершується, новий починається, і з’являється прагнення до оновлення, віри в майбутнє.

Такий підхід демонструє, що сучасна хореографія сприймає зимовий обрядовосвятковий цикл не як музейну реконструкцію, а як живий, динамічний матеріал, придатний до інтерпретації, адаптації, переосмислення у новому, міському, сучасному контексті.

Окрім модерних балетів, зимові теми активно використовуються в програмах народних ансамблів. Народна хореографія має природний зв’язок із календарною обрядовістю — колядки, щедрівки, посівання, вертепні дійства, гуляння на Святвечір, Маланку, Василя та інші зимові традиції. Ці

мотиви легко переносяться на сцену: танці, пісні й музика стають інструментом відтворення народної пам’яті та обрядовосвяткової атмосфери [30, с.264].

Такі виступи виконують важливу культурну функцію: вони не просто відтворюють фольклор, а актуалізують його, дозволяючи сучасному глядачеві «прожити» свято — відчути обрядовий дух, єдність громади, ритм святкового циклу. За допомогою танцю та музики передаються не лише рухи, а сенси й символи: народження нового року, очищення, пробудження, спільність, надія.

Ці програми часто мають сезонний характер — виступи на Святвечір, Різдво, Маланку, Василя, Новий рік. Вони поєднують етнографічну достовірність (костюм, музика, обрядові елементи) з артистизмом сцени, що робить народну обрядовість доступною для широкого загалу.

Світова класична хореографія також залишається затребуваною під час зимових свят — це інструмент, який допомагає заповнити сезонні репертуари та зберегти увагу до балету під час святкових періодів. Наприклад, балет Лускунчик (за казкою Е. Т. А. Гофман) традиційно асоціюється з Різдвом і Новим роком. Хоча не завжди українські театри ставлять його у зимовий час (особливо після 2022 р.), цей твір залишається універсальним святковим балетом, який гармонійно поєднує класичну техніку, історичну атмосферу та зимову естетику. Крім класичних, існує тенденція до **модернізації та переосмислення** таких балетів: заміна музики, зміна хореографії, адаптація сюжету, введення сучасних пластичних рішень. Це дає змогу зберегти сюжетну основу та святковий дух, але зробити постановку більш актуальною для сучасного глядача [30, с.267].

Зимові танцювальні спектаклі та концерти сприяють консолідації спільноти, відтворенню культурної пам’яті, збереженню національного коду. У сучасному глобалізованому та змінному світі вони дають людям відчуття зв’язку із традицією, історією, корінням, надають стабільності і впевненості. Через зимові обряди, колядки, щедрівки, вертеп — відтворюється відчуття родинності, спільності, духовності. Особливо в актуалізованих постановках (якот «За хвилину до Різдва») важлива функція виховання: через танець діти та молодь знайомляться з культурною спадщиною, святковими традиціями, символікою. Це допомагає передати обрядову ідентичність новим поколінням у доступній, цікавої формі.

Зимові вистави створюють атмосферу дива, магії, чуда — що особливо актуально в складні часи. Музика, пластика, образи — все це дає емоційне піднесення, відчуття свята та спільності. Для багатьох глядачів такі виступи стають місцем відпочинку, відновлення, переживання позитивних емоцій.

Через модерні хореографічні рішення, поєднання класики, народності, сучасного танцю, сценографії та відео-артів зимові постановки стають поліфункціональними: вони можуть бути і традиційними, і інноваційними, відповідати як сімейній, так і професійній аудиторії [30, с.270].

Ось деякі з найяскравіших сучасних вистав, що відтворюють зимову тематину:

- За хвилину до Різдва — «Київ Модернбалет» (хореограф Сергій Кон). Балетподорож для дітей і дорослих, створений у 2023 році, який об’єднав класичну й сучасну хореографію, народні мотиви, символіку зимових свят.

- Народні шоу й концертні програми ансамблів народного танцю, присвячені Різдву, Маланці, Василю, Щедрому вечору — де танець, пісня та музика відтворюють традиційні русла зимових свят (колядки, щедрівки, вертеп, обрядові дійства).
- Переосмислені класичні балети зимової тематики: наприклад, традиційний балет «Лускунчик» або подібні постановки, які адаптують до сучасних реалій, музики, сценографії.
- Освітні постановки у танцювальних школах і студіях — зимові концерти, виставидії, де діти виконують народні танці, обробки колядок, використовують обрядову пластичність, що сприяє збереженню традицій.

Попри позитив, сучасні зимові танцювальні вистави стикаються з викликами. Поперше, **ризик втрати автентичності** — при адаптації святкових мотивів до сучасної хореографії дуже легко «зрізати» обрядову глибину, символіку, замінити їх на естетику шоу. Це може призвести до поверхневості, комерціалізації і втрати змісту.

Подруге, **неоднорідність регіональних традицій** — Україна має величезне культурне різноманіття, і те, що в одній області є традиційним, в іншій може бути невідомим або забутим. Створення «універсальної» зимової хореографії ризикує стерти локальну особливість, перетворити багатство локальних практик на стандартизовану картинку.

Потретє, **сучасний ритм життя й урбанізація** — багато традицій «перетворились» із масових обрядових дійств на індивідуальні або сімейні святкування, що ускладнює їхнє колективне відтворення. Це впливає і на запити глядачів, і на можливості театрів і ансамблів [30, с.271-272].

Отже, незважаючи на виклики, перспектива розвитку зимової хореографії в Україні є: комбінація автентики й сучасності, увага до символіки, використання сучасних сценічних засобів, діалог із глядачем, — усе це створює умови для живої, динамічної, адаптивної культури, яка має право на існування в XXI столітті.

Таким чином, у ході другого розділу було досліджено та проаналізовано – що особливості художньої трансформації обрядових рухів у сценічний танець та сучасні хореографічні підходи до відтворення зимових обрядів свідчать про тісний взаємозв'язок між традиційною народною культурою та сучасним сценічним мистецтвом. Традиційні обрядові рухи, що виконувалися в сільській спільноті під час зимових свят, таких як Різдво, Щедрий вечір, Маланка та Василя, проходять через процес художньої адаптації і перетворюються на пластично-виразні форми танцю. Цей процес дозволяє зберегти символічне значення обрядів, їх ритмічну та композиційну структуру, водночас надаючи рухам сценічної динаміки, драматургії та емоційної виразності. Сучасні хореографи активно використовують елементи народного танцю, поєднуючи їх із класичною, сучасною або експериментальною хореографією. Це дозволяє створювати постановки, які не лише демонструють традиційні обряди, але й передають святковий настрій, атмосферу зимового дива та естетичне задоволення для глядача. Використання музики, сценографії, костюмів і світлового оформлення підсилює образність і символічність вистав, роблячи обрядові мотиви зрозумілими та доступними для сучасної аудиторії.

Сценічні інтерпретації зимових обрядів виконують важливу культурну та соціальну функцію. Вони сприяють збереженню національної традиції, розвитку культурної само ідентифікації та інтеграції минулого в сучасний

культурний простір. Водночас вистави дозволяють відчути спільність із національною культурою, пережити святкову атмосферу та емоційно долучитися до історичного та духовного досвіду народу. Сучасні постановки зимових свят демонструють, що народні обряди залишаються живим джерелом творчості і художньої експресії, здатними адаптуватися до нових естетичних і соціальних контекстів, водночас зберігаючи своє символічне та сакральне значення.

РОЗДІЛ І. КОМПОЗИЦІЙНИЙ ПЛАН ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ

«ЗИМОВЕ ДИВО»

1.1. Основні характеристики хореографічного твору

Тема: Кохання та різдвяне диво.

Ідея: Чисте почуття долає будь-які перешкоди й дарує світло серед зимової ночі.

Вид: Народна хореографія;

Жанр: Лірико-обрядовий;

Форма: Хореографічна композиція;

Час дії: Кінець XIX – початок XX століття

Пора року: Зима

Період доби: Вечір

Місце дії: Центральна Україна, сільська площа в засніженому селі. Навколо видно хатки з димарями, на яких дим в’ється вгору. Посеред площі

1.2. Дійові особи та їх характеристика

- Дівчата — граційні, сором’язливі, втілюють ніжність, мрійливі.
- Хлопці — енергійні, жартівливі, символізують силу, завзятість та життєрадісність.
- Коза — жвава, комічний персонаж, що приносить веселощі, рух і гротеск. Вона створює атмосферу свята, розважає людей і символізує оновлення та достаток.
- Колядники із Зіркою — урочистий, доброзичливий та натхненний учасники обряду.

1.3. Лібрето

Сцена занурена у м’яке синє світло зимового вечора. Посеред засніженого майдану, де з вікон хат ллється тепле світло, з'являються перші учасники святкування – дівчата та хлопці, очікуючи на диво. З урочистою, повільною музикою на сцену виходить гурт Колядників, несучи велику сяючу Різдвяну Зірку. Ватажок підіймає Зірку, роблячи жест-заклик, і народ відгукується: починається масовий танець. Рухи, спочатку стримані, швидко набирають обертів. Пари змінюються, відбуваються жартівливі перепляси, де хлопці змагаються у силі та спритності, а дівчата відповідають грацiйними обертами. Спільні фігури утворюють орнаментальні малюнки, що символізують єднання. Темп музики досягає свого максимуму, зливаючи всіх учасників у стрімкий вихор руху. На найгучнішому акорді, рух різко обривається, і всі артисти застигають в урочистій, величній фінальній позі, прославляючи свято.

Після короткої паузи та зміни настрою, музика стає ліричною, а потім жвавою. Одна з дівчат подає знак до продовження веселощів, і учасники плавно, але швидко формують великий урочистий хоровод. Рухи хороводу спочатку м'які, широкі, а потім стають все більш ритмічними та грайливими. Хоровод розпадається, переходячи у парний танець, де пари виконують швидкі, технічно складні рухи, демонструючи радість та запал. Після стрімкого прискорення, що веде до піку емоцій, усі танцівники знову завмирають у спільній, гармонійній скульптурній композиції, готуючись до фіналу.

Святкову гармонію раптово порушує поява рядженого — Кози. Це викликає переполох і сміх. Хлопці, особливо молоді парубки, починають

дражнити Козу, підбиваючи її до гротескних нападів. Починається справжній "бій" Кози проти громади: учасники намагаються "загнати" та "звалити" її, виконуючи високі стрибки та енергійні рухи. Під загальним натиском Коза падає на сцену і завмирає, викликаючи загальний сум. Громада "лікує" її жартами та рухами. Після цього Коза раптово і стрімко оживає, приєднуючись до шаленого вихору загального веселощів. Усі учасники зливаються у фінальний танець на найвищій швидкості, що символізує оновлення життя та достаток. На найяскравішому світлі та фінальному акорді всі різко завмирають навколо Зірки, ставлячи ефектну крапку у "Зимовому диві".

1.4. Розгорнутий зміст

Рухи спершу стримані, але швидко набирають обертів. Пари змінюються, відбуваються жартівливі перепляси, де хлопці змагаються у силі та спритності, а дівчата відповідають граційними обертами. Спільні фігури утворюють орнаментальні малюнки, що символізують єднання. Темп музики зростає, зливаючи всіх учасників у стрімкий вихор руху. На найгучнішому акорді рух різко обривається, і всі артисти застигають в урочистій фінальній позі, прославляючи свято.

Після короткої паузи та зміни настрою музика стає ліричною, а потім жвавою. Одна з дівчат подає знак до продовження веселощів, і учасники формують великий урочистий хоровод. Рухи хороводу спершу м’які та широкі, потім ритмічні та грайливі. Хоровод поступово розпадається, переходячи у парний танець, де пари виконують швидкі та технічно складні рухи, демонструючи радість і запал. Після стрімкого прискорення, що веде до піку емоцій, усі танцівники завмирають у спільній скульптурній композиції, готуючись до фіналу.

Святкову гармонію раптово порушує поява рядженого — Кози, викликаючи сміх і переполох. Хлопці дражнять Козу, підбиваючи її на гротескні напади. Починається своєрідний "бій" Кози проти громади: учасники намагаються її "загнати", виконуючи високі стрибки та енергійні рухи. Коза падає на сцену, викликаючи загальну сценічну драму, яку громада "лікує" жартами та рухами. Після цього Коза стрімко оживає і приєднується до шаленого вихору загального веселощів.

Усі учасники зливаються у фінальний танець на найвищій швидкості, символізуючи оновлення життя, радість та достаток. На фінальному акорді та

яскравому світлі всі різко завмирають навколо Зірки, створюючи ефектну завершальну сцену «Зимового дива».

1.5. Драматургія

1 частина Урочиста

Експозиція: Поява колядників

Зав'язка : Заклик народу до святкування

Розвиток дії: Масовий танець набирає обертів. Відбуваються ігрові перепляси: хлопці демонструють силу, дівчата — граційність. Пари змінюються, гурт об'єднується в спільні орнаментальні малюнки

Кульмінація:Темп музики стає максимальним. Усі учасники зливаються у стрімкому вихорі танцю

Розв'язка: На фінальному акорді всі різко зупиняються. Артисти утворюють урочисту фінальну позу.

2 частина Лірична

Експозиція: Перехід до щедрівки

Зав'язка:Одна з дівчат подає знак до веселощів

Розвиток дії:Формування великого, урочистого хороводу

Кульмінація:Хоровод розпадається на окремі пари. Танець стає парним, швидким, грайливим.

Розв'язка: Всі танцівники застигають у спільній, урочистій скульптурній композиції

3 частина Водіння кози

Експозиція: Вихід кози

Зав'язка: Хлопці дражнять Козу

Розвиток: Бій" Кози проти громади

Кульмінація: Коза під впливом загального натиску падає і завмирає.

Зав'язка: Коза приєднується до загального веселощів.

1.6. Музичний аналіз

В хореографічній композиції «Зимове диво» використовуються мелодії української народної музики різних оркестрів професійних колективів з українського народно-хореографічної та пісенної культури.

Увесь музичний матеріал складається з 400 тактів

Загальне звучання – 06 хвилин 57 секунд.

І частина. 00:00 – 03:13

Використовується фрагмент музичного твору з національного оркестру українських інструментів.

Складається зі 100 тактів, триває 3 хвилини 13 секунди.

Вступ 4 такти

Розмір: 4/4.

Лад: мажорний

Динаміка:жвавий, веселий, яскравий, іскрометний, динамічний. спокійний

ІІ частина. 03:15-03:40

Використовується фрагмент “Щедрик” Миколи Леонтовича.

Складається з 200 тактів, триває 2 хвилини 39 секунди.

Розмір: 4/4.

Лад: мінорний

Темп: спокійний.

Динаміка - forte

ІІІ частина. 03:41-06:57

Використовується музичний фрагмент з національного українського оркестру на матеріалі український народних мелодій.

Складається зі 100 тактів, триває 2 хвилини, 14 секунд.

Розмір: 2/4.

Лад: мінорний

Темп: спокійний

1.7. Опис костюму (під тему зимових обрядів, Центральна Україна)

Костюми дівчат

Сукні:

- Коротші за сукню (до коліна), легкі, з вибіленого полотна чи тонкої вовни.
- Основний колір — світло-блакитний, білий, інколи з срібними вкрапленнями.
- Рукави довгі, прилеглі або злегка розширені.
- Декор — малі сніжинки, вишиті блакитною та білою ниткою, або аплікації у вигляді зимових символів (зірочки, крижані елементи).

Головні убори:

- Вовняна хустина

Пояси:

- Ткані пояси небесно-блакитного кольору.

Взуття:

- Білі або світлі постоли/чобітки.
- Декор мінімальний, аби підкреслити легкість образу «зимових духів».

Костюми парубків

Свитка:

- Орнаменти геометричні, традиційні для центральної України.

Сорочки:

- Білі, з червоно-чорною вишивкою.
- Орнаменти геометричні, традиційні для центральної України.

Штани:

- Сині або сірі, з сукна чи овчини.
- Трохи вужчі, ніж у літніх варіантів, адже зимові обряди вимагали теплішого одягу.

Пояс:

- Синій вовняний, нешироκий, з китицями.

Взуття:

- Червоні чоботи.

Костюм кози

Головний убір:

- Об’ємна маска або голова з рогами

Сорочка:

- Біла, з червоно-чорною вишивкою
- накидка зі штучним хутром

Штани:

- Темні штани

Взуття:

- Червоні чоботи.

1.8. Світлова партитура

Частина І: Урочиста

• 00:00 – 00:15: Сцена поступово заливається холодним синім або блакитним світлом (9000 K) зі стелі, імітуючи місячну ніч. Це експозиція, що супроводжує вихід перших учасників.

• 00:16 – 00:40: З моменту виходу Колядників зі Зіркою, вмикається акцентне освітлення. Чотири кути сцени підсвічуються холодним білим світлом (7000 K), виділяючи головні фігури.

• 00:41 – 01:45: Починається масовий танець Коляди. Фон сцени стає теплішим, набуваючи золотисто-жовтого відтінку (3000 K) (світло з вікон), тоді як основна сцена повністю освітлюється білим світлом (6000 K) зі стелі.

Перехід до Частини ІІ

• 01:46 – 02:15: Відбувається світловий місток – освітлення поступово зменшується (до 50%). Вимикається частина білого світла, залишаючи м'який, теплий відтінок, створюючи атмосферу очікування перед щедрівкою.

Частина ІІ

• 02:16 – 03:20: З початком хороводу сцена повністю освітлюється яскравим Білим світлом (6000 K). Як додатковий акцент, додається світло-зелений колір (5000 K) на бокових кулісах, символізуючи оновлення року.

• 03:21 – 04:00: Під час парного танцю освітлення фокусується: з верхніх кутів спрямовуються два промені теплого жовто-помаранчевого кольору (4000 K), підкреслюючи динаміку парних рухів.

Підготовка до Частини ІІІ

• 04:01 – 04:15: Різка світлова пауза. Світло майже повністю вимикається (до 10% потужності). Залишається лише мінімальне контурне підсвічування.

Частина ІІІ: Водіння Кози

• 04:16 – 05:00: Експозиція Кози. Світло стає різко холодним, синім (9000 K). При появі та рухах Кози використовується спалах або промінь зеленого кольору (5000 K), що надає сцені гротескного характеру.

• 05:01 – 05:45: "Бій" та "Падіння". Під час драматичного зіткнення сцена заливається агресивним Червоним або глибоким помаранчевим кольором (1500 K). У момент "падіння" Кози загальне світло різко гасне, залишаючи лише один промінь на фігурі, що лежить.

• 05:46 – 06:30: "Воскресіння" та Фінальний вихор. Відбувається світловий вибух. Сцена заливається максимально яскравим, теплим світлом (6000 K) + Золотистим (3000 K). Усі прилади вмикаються на повну потужність.

Розв'язка

• 06:31 – 06:40: Фіксація. Світло повертається до чистого, холодного білого (7000 K). Вмикається сильний контровий промінь іззаду (контражур), що підсвічує артистів, створюючи ефект "сяйва" навколо фінальної скульптурної групи та Зірки.

• 06:41: Кінець. Світло миттєво повністю вимикається.

ВИСНОВКИ

Зимові обряди українського народу становлять надзвичайно цінний пласт нематеріальної культурної спадщини, у якому поєдналися давні вірування, аграрна магія, християнські традиції та багатовіковий досвід громади. Історико-культурні витоки цих звичаїв сягають дохристиянського періоду та пов’язані з уявленнями про циклічність природи, відродження, очищення й захист. Структура зимових обрядів – колядування, щедрування, ритуали Маланки, засівання, водіння «Кози» – ґрунтується на чіткій послідовності дій, символічній участі спільноти та використанні усталених атрибутів. Саме ця багатошаровість обрядових комплексів створила міцний підґрунт для їхнього подальшого переосмислення у сценічному мистецтві.

Символіка зимових традицій має яскраво виражений обрядово-руховий характер: кроки колядників, пластику «Кози», кругові рухи, притупи, стрибки, елементи гри й імпровізації. Ці рухи не лише виконували ритуальну функцію, а й були носіями певних смислів — побажання добробуту, родючості, здоров’я, захисту від зла. У сценічному танці такі елементи зазнають художньої трансформації: хореографи адаптовують традиційні рухи до законів сценічного простору, збагачують їх новими техніками, композиційними рішеннями та пластичними акцентами, зберігаючи при цьому автентичну основу.

У сучасних постановках, присвячених зимовій обрядовості, спостерігається тенденція до поєднання етнографічної точності з творчим переосмисленням. Балетмейстери використовують принципи стилізації, ритмічного узагальнення, пластичної драматургії та симбіозу народного танцю з сучасними техніками. Такі підходи дозволяють відтворити дух

стародавніх обрядів, не копіюючи їх буквально, а надаючи їм нових мистецьких форм та актуального змісту. На сцені оживають образи колядників, ангелів, пастушків, Маланки та Василя, «Кози» й різдвяних персонажів, що набувають виразної театральності та хореографічної завершеності.

Отже, зимова обрядовість стала потужним джерелом натхнення для українського народно-сценічного танцю. Її багатство символів, структура та пластика створюють унікальні можливості для художнього втілення. Звернення до обрядової традиції сприяє не лише збереженню культурної спадщини, але й розвитку сучасної хореографії, яка, спираючись на автентичний матеріал, виробляє нові форми сценічного мистецтва. У результаті зимові обряди постають на сцені як живий, динамічний, глибоко змістовний пласт культури, що поєднує історичну пам’ять і творчу інтерпретацію, забезпечуючи спадковість та актуальність українського хореографічного мистецтва.

Сама хореографічна композиція побудована за всіма законами драматургії і ґрунтується на чітко вибудуваній структурі, що передбачає наявність експозиції, зав’язки, розвитку дії, кульмінації та розв’язки. Такий підхід дає змогу органічно поєднати сюжетну основу зимових обрядів із сучасними сценічними засобами виразності. У композиції логічно розкривається зміна настроїв та смислових акцентів: від урочистої підготовки та обрядових передчуттів — до активної дії, що включає колядування, ритуальні ігри, обрядові діалоги та символічні рухові форми.

Завдяки дотриманню драматургічних принципів хореографічний матеріал отримує чітку емоційну динаміку. Розвиток від ліричних, плавних

малюнків до стрімких, ритуально насичених рухів забезпечує напруження та поступове зростання енергетики постановки. Кульмінаційний момент, пов’язаний зі сценічним переосмисленням центрального обрядового акту, стає вершиною хореографічного та емоційного напруження. Завершення композиції повертає глядача до стану гармонії та духовного очищення, що характерно для зимової обрядовості.

Таким чином, дотримання законів драматургії дозволяє перетворити традиційні зимові обряди на цілісну сценічну дію, де обрядово-рухові фрагменти не просто відтворюються, а отримують нове художнє трактування. Саме драматургічна логіка забезпечує композиції глибину, змістовність і виразність, роблячи постановку не лише автентичною, а й емоційно впливовою та естетично завершеною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова І. Танцювальна лексика Поліського краю : навч. посіб. Рівне : О. Зень, 2012. 254 с.

2. Благова Т. О. Формування теорії української народної хореографії в історико-культурологічному вимірі. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2015. Vol. III(30), Issue 59. С. 27–30.

3. Бойко О. С. a Художній образ в українському народно-сценічному танці : монографія. Київ : Ліра-К, 2015. 204 с. Бойко О. С. b Історіографія української хореографічної культури: сучасний стан та проблеми. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (наук. журнал). 2020. № 4. С. 94–98. DOI: https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2020.219135

4. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю : автореф. дис. … д-ра мистецтвознав. Київ, 1998. 52 с.

5. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю. Київ : ІПКПК, 1997. 282 с.

6. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ : Муз. Україна, 1990. 150 с.

7. Воропай О. Звичаї нашого народу. Київ : Оберіг, 1993. 592 с.

8. Гоцалюк А. А. Традиції в розвитку хореографічного мистецтва як віддзеркалення соціокультурної ідентичності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. 2015. Вип. 45(1). С. 16–27.

9. Гуменюк А. І. Українські народні танці. Київ : Наук. думка, 1969. 617 с.

10. Кирилюк В. М. Проблеми розвитку народної хореографії в Україні. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 142. С. 62–64.

11. Кіндер К. Р. а Семантика пластичних символів народної танцювальної культури українців : дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2007. 179 с.

12. Косаківська Л. П. а Хореографія. Енциклопедія історії України: Т. Україна-українці. Кн. 1. / редкол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк, Я. В. Верменич та ін.; ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін-т іст. України. Київ : Наук. думка, 2018. С. 400–407.

13. Легка С. А. а Традиції народної культури в українській хореографії. Питання культурології : зб. наук. пр. Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2001. Вип. 17. С. 28–37.

14. Козинко Л. Теорія фольклорного танцю в контексті культурної антропології. Курбасівські читання : зб. наук. пр.Київ, 2011. С. 80–87.

15. Мерлянова О. А. Етнічна хореографічна культура Полісся. Молодий вчений. 2018. № 7(1). С. 37–40.

16. Мартинів О. О. Українська танцювальна культура у географічно-етнологічному розрізі етнохореографічних фронтирів. International Journal of Innovative Technologies in Social Science. 2021. № 2(30). P. 01–05. DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/30062021/7597

17. Нечитайло В. С. Народне хореографічне мистецтво як чинник трансляції національно-культурних цінностей у сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2014. 19 с.

18. Пастух В. В. Сценічна хореографічна культура Східної Галичини 20–30-х років XX століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 1999. 20 с. 122 Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 69, том 1, 2023 Мистецтвознавство

19. Перова Г. О. Наукове осмислення українського народного танцю: від витоків до сьогодення. Мистецтвознавчі записки. 2018. Вип.34. С. 190–198.

20. Помпа О. Д. Народний танець: генезис та сучасні форми побутування (на матеріалах Житомирщини) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2013. 16 с.

21. Ошуркевич О. До джерел. Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2008. 351 с.

22. Поліська дома / упоряд., комент. В. Давидюк. Вип. II: Весна. Рівне : Волинські обереги, 2003. С. 6.

23. Савчин Л. М. Традиції танцю в календарній обрядовості масниць: культурологічні наративи. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2023. № 2. С. 21–27.

24. Стратуленко О. Вплив регіональних особливостей народного танцю на формування хореографічного мистецтва України сьогодення. Особливості роботи хореографа в сучасному соціокультурному просторі : зб. матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 20–21 травня 2020 р. Київ : НАКККіМ, 2020. 143 с. С. 53–57.

25. Тітов В. С. Народні подільські танці: навч.-метод. вид. / Хмельниц. упр. культури облдержадміністрації. Хмельницький, 2000. 152 с.

26. Українські народні танці / упоряд. та заг. ред. А. І. Гуменюка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. 360 с.

27. Федькова І. А. Українська хореографічна лексика: структурно-семантична та генетична характеристики : автореф. дис. … канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2014. 20 с.

28. Фриз П. Українські хореографічні традиції як відображення соціокультурного досвіду. Молодь і ринок. 2018. № 8 (163). С. 71–75.

29. Хоцяновська Л. Ф. Тенденції та перспективи розвитку народного хореографічного мистецтва України. Молодий вчений. 2018. № 1(1). С. 191–194.

30. Шабаліна О. Розвиток українського хореографічного мистецтва на початку ХХ ст.: джерела та тенденції. Вісник Львівської національної академії мистецтв : зб. наук. пр. 2016. Вип. 28. С. 263–273.

31. Шариков Д. Мистецтвознавча наука хореологія як феномен художньої культури. У 3 ч. Ч. 1.: Філософія балету та онтологія танцю. Київ : КиМУ, 2013. 204 с.

32. Nahachewsky A. Ukrainian Dance: A Cross-Cultural Approach. Jefferson, North Carolina ; London : McFarland & Company, Inc., Publishers, 2012. 312 p.